

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2019-6-11>

Юхновська Ю.О.

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри «Фінанси та економічна безпека»
Дніпровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка Всеволода Лазаряна

Yukhnovskaya Julia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
doctoral student Department of Finance and Economic Security,
Dnipro National University
of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan

ВПЛИВ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

THE IMPACT OF THE CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE DEVELOPMENT ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY OF UKRAINE

У статті досліджено стан культурно-історичної спадщини України та її регіонів. Визначено, що для отримання максимального прибутку та вигоди необхідно управляти, планувати, оцінювати наслідки туристичної діяльності. Проведено розрахунки інтегральних показників ступеня реалізації потенціалу культурної спадщини в регіонах України. На підставі середнього показника здійснено типізацію регіонів за рівнем використання культурної спадщини. Здійснено типізація регіонів України за ступенем реалізації історико-культурного потенціалу. Проаналізовано співвідношення показників рівня розвитку історико-культурного потенціалу (ІКП) і кількості місць розміщення туристів та співвідношення індексів історико-культурного потенціалу (ІКП) та його реалізації за регіонами України. Виявлено, що розвиток музеїв в країні сприятимуть не тільки соціальному, а й економічному вкладу в розвиток суспільства як країни так і окремо регіонів.

Ключові слова: культурно-історична спадщина, туристична галузь, музей, заповідник, потенціал, пам'ятки.

В статье исследовано состояние культурно-исторического наследия Украины и ее регионов. Определено, что для получения максимальной прибыли и выгоды необходимо управлять, планировать, оценивать последствия туристической деятельности. Проведены расчеты интегральных показателей степени реализации потенциала культурного наследия в регионах Украины. На основании среднего показателя реализовано типизация регионов Украины по степени реализации историко-культурного потенциала. Проанализированы соотношения показателей уровня развития историко-культурного потенциала (ИКП) и количества мест размещения туристов и соотношения индексов историко-культурного потенциала (ИКП) и его реализации по регионам Украины. Выявлено, что развитие музеев в стране будут способствовать не только социальной, но и экономической вкладу в развитие общества как страны, так и отдельно регионов.

Ключевые слова: культурно-историческое наследие, туристическая отрасль, музей, заповедник, потенциал, достопримечательности.

The article explores the state of cultural and historical heritage of Ukraine and its regions. It is determined that it is necessary to manage, plan and evaluate the consequences of the tourism activity for maximum profit and benefits. Due to analyzing the scientists' researches, it is revealed that they mainly consider cultural and historical heritage, which is of cognitive interest of tourists and sightseers. The integral indices of the degree of realization of the cultural heritage potential in the regions of Ukraine have been calculated. Based on the average data, the regions were typed according to the level of the cultural heritage usage. The regions of Ukraine were typed according to the degree of realization of historical and cultural potential. The correlation between the indicators of the level of historical and cultural potential (HCP) development and the number of tourist accommodations and the correlation between the indicators of historical and cultural potential (HCP) development and its implementation by regions of Ukraine are analyzed. It is determined that the role of museums in the development of the tourism industry of the country, which are considered not only as a repository of artifacts, but also as the institutions that can provide a wide range of services, organize interesting leisure and help the government to implement cultural and social programs. The Ukrainian museums have a very weak material base, which does not allow to create the appropriate infrastruc-

ture for better service of visitors and provision of paid services. Ukraine has a rich historical and cultural heritage, but a significant number of museums are not fully utilizing their potential, not only because of insufficient government funding, but also because of the conservative views of museum workers, lack of initiative, shortage of interest and incentives. Taking into account the overall size of the potential and the efficiency of its realization, the typification of the regions was developed. The main problems of development of cultural and historical heritage of Ukraine and its separate regions were identified and recommendations on improving the status of reserves, museums were given.

Keywords: *cultural and historical heritage, tourism industry, museum, reserve, potential, monuments.*

Постановка проблеми. Сьогодні туристична галузь посідає важливе місце в розвитку економіці України. Вивчення такого багатогранного явища потребує дослідження не тільки багатьох наук та економік різних країн, але й культурної спадщини, традицій, релігій тощо. Регіони України багаті на унікальні історичні місця, садиби, палацово-паркові асамблеї, культурну архітектуру, пам'ятки тощо. Культурно-історична спадщина не повинна залишатися застиглими утвореннями, адже повинні поєднуватися форми діяльності, історично сформовані території з інноваційними видами, які мають доповнювати господарські, соціокультурні та природні процеси, до яких можна віднести туристичну сферу. Туристичною галуззю необхідно управляти, чітко планувати, всебічно оцінювати наслідки туризму, розробляти туристичну політику та розвивати зі взаємодією з довіллям, збільшувати позитивний вплив (охоронну діяльність та реставрацію історичних пам'яток, національних парків і заповідників, збереження лісів, освоєння культурної спадщини) для отримання максимального прибутку та вигоди. Знищення культурно-історичної спадщини є неоправданим та необоротним явищем, що може привести до розривів історичної пам'яті та збіднення суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст, значення, особливості об'єктів культурно-історичної спадщини й тенденції їх використання в розвитку туристичної галузі досліджували та відображали у своїх наукових працях В.В. Андерсен, В.І. Акуленко, В.В. Бохан, В.Е. Біржаков, В.А. Гордіна, В.А. Квартальнов, Г.А. Карпова, М.П. Мальська, К.А. Поливач, В.В. Стецюк, К.В. Шпурік, Я. Браун та інші науковці. Переважно вони розглядають культурно-історичну спадщину, яка викликає пізнавальний інтерес у туристів та екскурсантів, а також є тими необхідними та важливими умовами для розвитку туризму як на міжнародному, національному, так і на регіональному рівнях, що засновано на відвідуванні об'єктів спадщини.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нині не розроблено методологічних аспектів аналізу функціонування пам'яток історії та культури як екскурсійного туристичного об'єкта. Внаслідок цього складові історико-культурної спадщини залучаються до туристичної галузі безсистемно, а їх пізнавальна функція зводиться до мінімуму.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження стану та встановлення впливу розвитку потенціалу культурно-історичної спадщини країни та її регіонів на розвиток туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наявність в Україні природно-кліматичних зон, природних лікувальних ресурсів, багатства культурно-історичної спадщини, в деяких регіонах країни – комп-

лексів умов для сприятливого розвитку туристичної галузі сприяє інвестуванню в цю галузь. Однак є негативні фактори, які приводять до перерозподілу туристичних потоків, такі як терористичні акти, військові конфлікти, нестабільна політична ситуація та соціально-економічний стан України.

Багато стратегій і планів, які міста України ухваляють задля туристичної привабливості, пов'язані з розвитком мистецтва й культурних ресурсів, якими багата країна. Однак в Україні майже не використовують історико-культурну спадщину для формування спільної ідентичності, консолідації громадян різних регіонів, формування позитивного іміджу держави.

Незначна кількість нерухомих пам'яток, внесених до Реєстру, вказує на суттєві недоліки в організації цієї справи. Очевидно, що існують системні проблеми, які мають загальний характер і негативно впливають на темпи формування Державного реєстру загалом. Так, зокрема, занадто складними до останнього часу були вимоги до підготовки відповідної документації на оформлення внесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, що вимагалось нормативними актами. Також відчутно зросла вартість послуг на оформлення відповідної документації на об'єкти культурної спадщини. Окрім того, мають місце недоопрацювання на регіональному рівні, коли цій відповідальній справі не приділяється належної уваги на місцях.

Близько 9 400 населених пунктів України мають понад 70 тис. об'єктів культурної спадщини, що потребують дослідження та взяття на облік. До Списку історичних населених місць України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 року № 878, включено 401 населений пункт [3].

Серед завдань Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, спрямованих на підвищення ефективності використання внутрішніх факторів розвитку регіонів, значиться «застосування об'єктів культурної спадщини для провадження туристичної діяльності» [4].

Розрахунки інтегральних показників ступеня реалізації потенціалу культурної спадщини в регіонах України показали, що має місце значна диференціація в рівнях, адже максимальне середнє значення (м. Київ) інтегрального показника ступеня реалізації історико-культурного потенціалу перевищує мінімальне середнє значення (Сумська область) у 73 рази. Середній бал, який характеризує ступінь використання об'єктів культурної спадщини, становить 0,141. Також встановлено, що більшості регіонів України властивий показник використання об'єктів культурної спадщини, що нижче від середнього рівня.

На підставі середнього показника здійснено типізацію регіонів за рівнем використання культурної спадщини. За значенням цього показника регіони

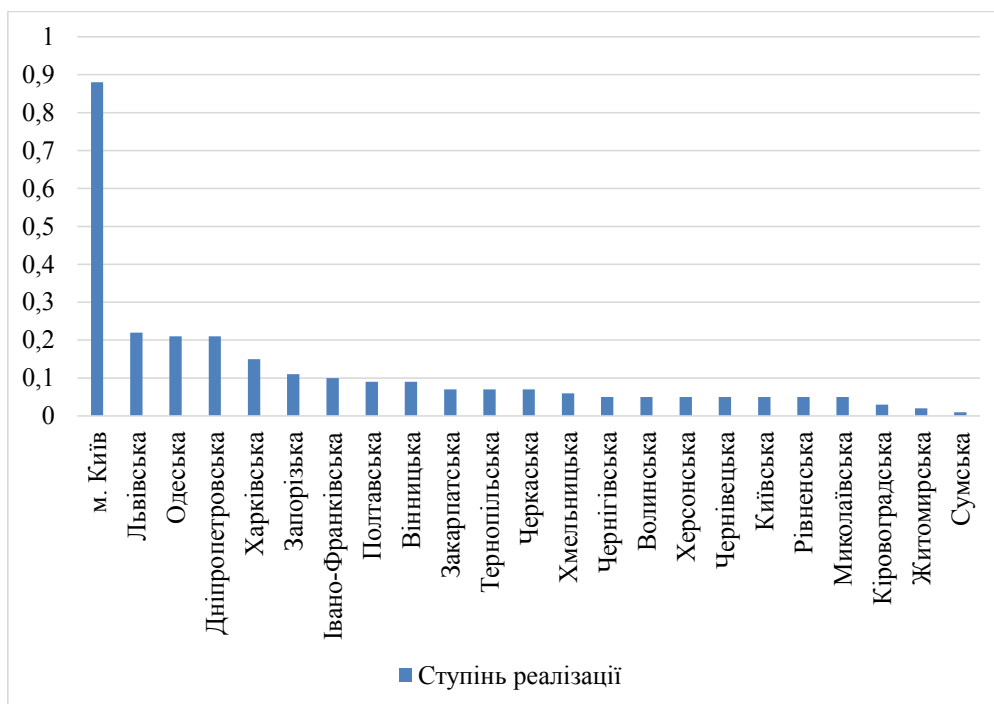

Рис. 1. Типізація регіонів України за ступенем реалізації історико-культурного потенціалу

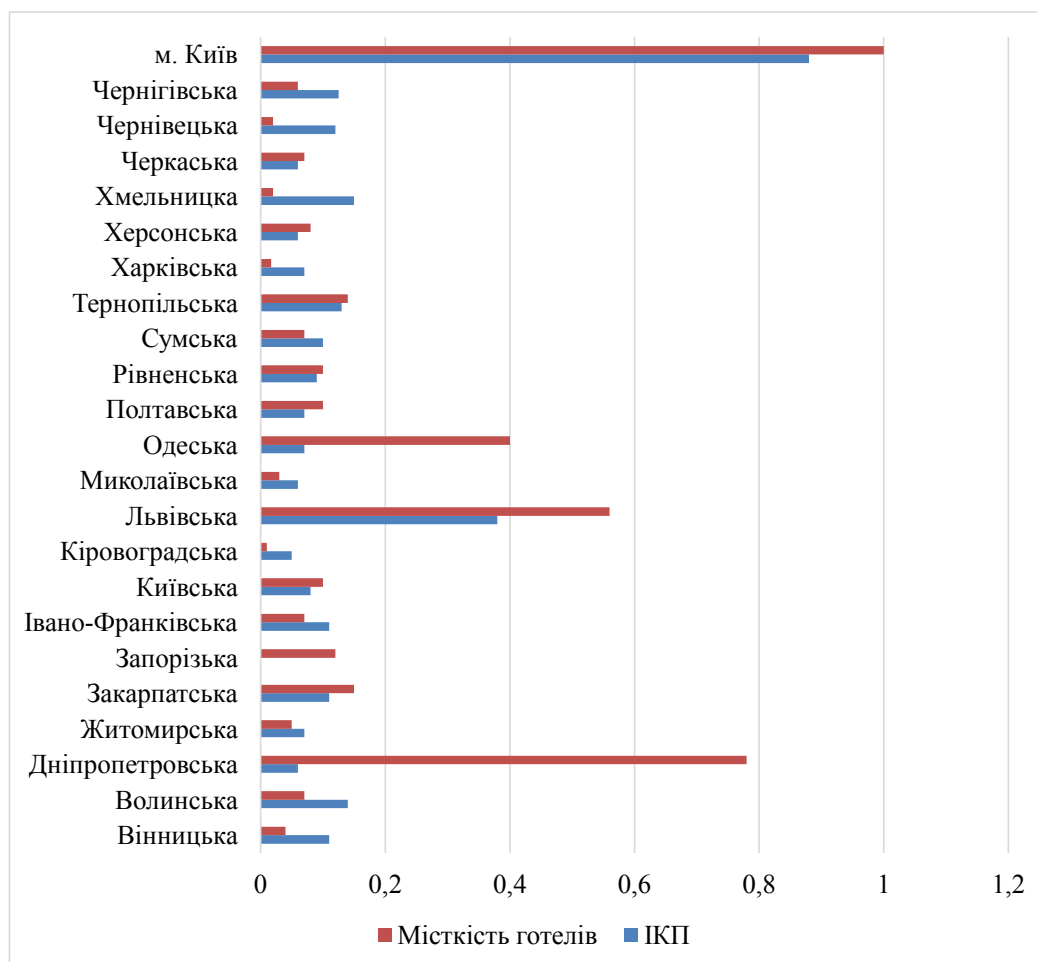

Рис. 2. Співвідношення показників рівня розвитку історико-культурного потенціалу (ІКП) та кількості місць розміщення туристів

Держава та регіони

України можна поділити на 5 типів, таких як найнижчий, нижчий від середнього, середній, вищий від середнього, найвищий. Узагальнюючим критерієм є ранг регіону на основі загального їхнього ранжування за рівнем інтегрального показника ефективності реалізації потенціалу культурної спадщини в областях України та містах з особливим статусом [1; 2].

Найвища ефективність використання культурної спадщини спостерігається в групі «Лідери» (1–2 місце), а саме у м. Києві та Львівській області, які є домінуючими традиційними історико-культурними центрами (рис. 1).

Одеська, Дніпропетровська й Харківська області – це регіони, що мають середній та близький до середнього показник використання об'єктів культурної спадщини (3–8 місця). Регіони цієї групи значно поступаються ступенем реалізації потенціалу культурної спадщини м. Києва та Львівської області. Високі показники реалізації історико-культурного потенціалу в східних областях досягнуті внаслідок розвинутої ділової активності та переважно ділового туризму.

«Основний» масив (9–23 місця) включає регіони з показником, нижчим за середній, такі як Запорізька, Івано-Франківська, Полтавська, Вінницька, Закарпатська, Тернопільська, Черкаська, Хмельницька, Чернігівська, Волинська, Херсонська, Чернівецька, Київська та Рівненська області.

Миколаївська, Кіровоградська, Житомирська, Сумська області – це регіони з найменшим рівнем використання об'єктів культурної спадщини, які включено до групи «Аутсайтери» (24–27 місця).

Рейтинг історико-культурного потенціалу та ефективності його реалізації показав, що головними туристськими регіонами України є м. Київ, Львівська та Одеська області. За ними йдуть регіони Східної України, а саме Дніпропетровська, Харківська та Запорізька області. Головним туристським центром України є Київ, адже, крім значної кількості об'єктів туризму, він є прикладом пропорційного розвитку всіх компонентів туристського потенціалу.

Найбільш привабливим для інвестора є наявність так званих чорних дір для інвестування створення об'єктів інфраструктури туризму, розміри яких для регіонів показані на рис. 2. Наприклад, найбільше, а саме десятикратне, відставання показника кількості місць розміщення туристів від рівня розвитку історико-культурного потенціалу зафіксовано у Кіровоградській області. У 7 разів цей параметр відстає у Хмельницькій, у 5 – у Чернівецькій, у 2–3 рази – у Волинській та Вінницькій областях.

Рівень ефективності й адекватності використання потенціалу культурної спадщини України пропонується визначити у вигляді співвідношення двох індексів, а саме оцінки величини історико-культур-

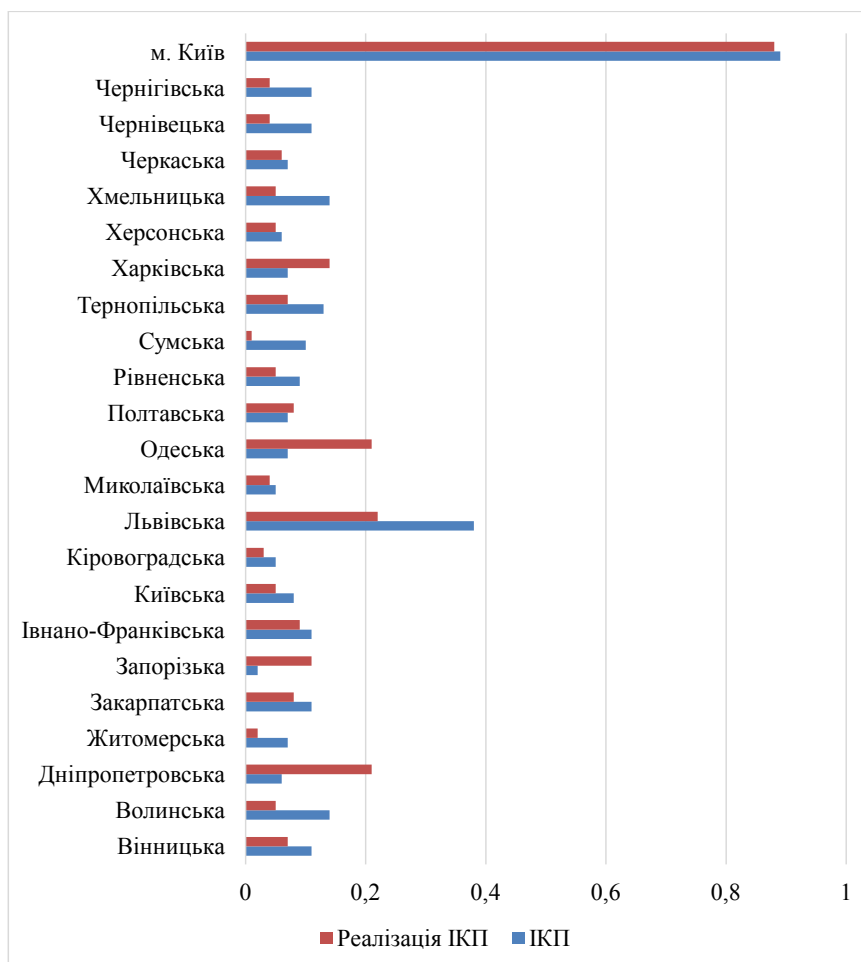

Рис. 3. Співвідношення індексів історико-культурного потенціалу (ІКП) та його реалізації за регіонами України

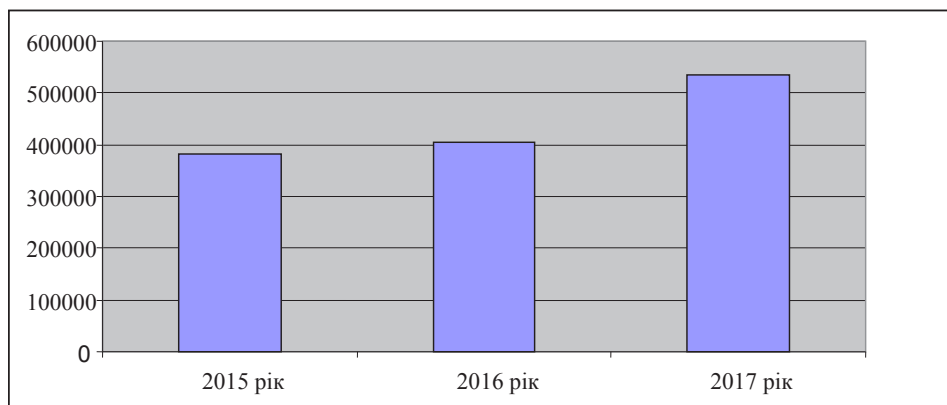

Рис. 4. Динаміка кількості відвідувань музеїв України за 2015–2017 роки

ного потенціалу та оцінки рівня його використання (рис. 3). На підставі ранжування адміністративно-територіальних суб'єктів України за цими показниками було здійснено позиціонування регіонів України в рейтингах.

Розробимо типізацію регіонів «Рівень культурно-історично потенціалу регіонів – Ефективність використання культурно-історичного потенціалу регіонів», де врахуємо загальну величину та ефективність використання потенціалу регіонів країни:

– низький потенціал спадщини, низький рівень використання мають Житомирська, Кіровоградська, Київська, Миколаївська, Херсонська області;

– низький потенціал спадщини, високий рівень використання мають Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Полтавська, Черкаська, Харківська області;

– високий потенціал спадщини, низький рівень використання мають Волинська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська, Чернівецька області;

– високий потенціал спадщини, високий рівень використання мають Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська області та м. Київ.

В європейській країнах, на відміну від України, за останні роки кардинально змінилися погляди на музеї, які можуть надати багато послуг, організувати дозвілля, реалізувати соціально-культурні програми для школярів та дорослих, сформувати толерантність у суспільстві, посприяти акультурації національних меншин.

В Україні зростає кількість відвідувачів музеїв. У 2017 році їх стало 535 877, тоді як у 2016 році їх було 403 827, а у 2015 році – 381 724 відвідувачів (рис. 4).

В Україні музеї можуть сприяти розвитку не тільки соціального, але й економічного вкладу в розвиток суспільства через реалізацію культурно-історичних продуктів та послуг у культурному туризмі.

Однак для цього необхідні добра матеріально-технічна база, професійне керівництво, щоби створити відповідну інфраструктуру для більш якісного обслуговування туристів та відвідувачів і надання платних послуг. Невикористання повного музейного потенціалу в туристичній галузі пов'язано не тільки з поганим фінансуванням в Україні цієї сфери, але й з консерва-

тивністю поглядів музейних працівників, безініціативністю, відсутністю зацікавлення й стимулів.

Висновки. Збереження культурно-історичної спадщини, природних ресурсів, раціональне використання, реалізація програми щодо використання цього потенціалу України та її регіонів можуть вирішити одну з найбільш гострих проблем туристичної діяльності, а саме сезонність коливання попиту на туристичні послуги, що дасть змогу успішно розвивати туристичну галузь шляхом пропозицій міжсезонного туризму, тому що культура може викликати у потенційних туристів сильний мотив для подорожі.

Бібліографічний список:

1. Заповідники // Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: <http://mincult.kmu.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2019).
2. Історико-культурні заповідники України / Подорож Україною. URL: <http://podorozh.info> (дата звернення: 15.11.2019).
3. Про затвердження Списку історичних населених місць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 року № 878. *Офіційний вісник України*. 2001. № 31. С. 104. Ст. 1402.
4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/247566248> (дата звернення: 15.10.2019).

References:

1. Zapovidnyky. Oficijnyj sajт Ministerstva kuljturny Ukrainy [Reserves. Official site of the Ministry of Culture of Ukraine]. URL: <http://mincult.kmu.gov.ua> (accessed: 19 November 2019).
2. Istoryko-kuljturni zapovidnyky Ukrainy [Historical and cultural reserves of Ukraine] Podorozh Ukrainy [Travel in Ukraine]. URL: <http://podorozh.info> (accessed: 15 November 2019).
3. Pro zatverdzhennja Spysku istorychnykh naselenykh miscj Ukrainy [On approval of the List of historical settlements of Ukraine] (2001) Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.07.2001, no. 878. *Oficijnyj visnyk Ukrainy*, no. 31, s. 104, st. 1402.
4. Pro zatverdzhennja Derzhavnoj strategiji regionalnogho rozvytku na period do 2020 roku : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 6 serpnja 2014 no. 385 [On Approval of the State Regional Development Strategy for the Period up to 2020 : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/247566248> (accessed: 15 October 2019).